

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

(за матеріалами Х Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентства й наукової молоді,
Харків, 29 квітня 2020 року)

УДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808
Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 4 від 15.06.2020 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Олексенко Олена Андріївна – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики

Мельників Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Сергієнко Катерина – голова студентського наукового товариства українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія ХХІ століття [Електронне видання] : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді, Харків, 29 квітня 2020 р. / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред) та ін.]. – Харків, 2020. – 116 с.

©Харківський національний педагогічний
 університет імені Г.С. Сковороди, 2020
 ©Автори публікацій, 2020

Чернецова Тетяна Сергіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. С.О. Марцин

ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ ЯК ОЗНАКА ІДІОСТИЛЮ ВОЛОДИМИРА ЛИСА В РОМАНІ «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»

Односкладні речення давно привертали увагу дослідників. Як окремий тип їх уперше схарактеризував О.О. Шахматов, якому, власне, й належить термін «односкладні речення». Системну характеристику структурних типів односкладних речень подає П.С. Дудик у колективній монографії «Сучасна українська літературна мова» [3]. У подальшому вивченню односкладних речень присвятили свої праці Г.М. Чирва, Г.П. Арполенко, В.Д. Горяний, Л.О. Кадомцева, І.Р. Вихованець та А.П. Загнітко.

Такий широкий діапазон досліджень не знімає потреби осмислення синтаксичної природи односкладних речень та специфіки їх функціонування в художньому тексті, у якому на нормативні характеристики речень, зокрема й односкладних, накладаються індивідуально-авторські, тематичні, композиційні та інші особливості. Виявлення цих особливостей розкриває комунікативні можливості тих чи тих структур, їхню роль у реалізації авторських інтенцій.

Метою студії є дослідження структурно-семантичних типів односкладних речень у романі Володимира Лиса «Століття Якова».

Середдієслівних односкладних речень у романі Володимира Лиса великою частотністю вживання відмічаємо означено-особові речення. Усі форми головного члена означено-особових речень співвідносяться тільки з «семантичною особою» («мовець-адресат»), яка вказується дієслівними флексіями: *Сина хочу. А потім – доцю.* [4 :20], *–А тобі до нас раджу не лізти. Не лізь у чужу сім'ю, чуєш, сусіде?* [4: 40], *Буду у вівторок вранці, – сказала вона. – Ни завтра. А у вівторок.* [4: 32], *–Чув, мамо...* [4: 13]. Зазначимо, що означено-особові речення відзначаються високою частотністю функціонування як в діалогах, так і словах автора.

Найбільш поширеними виявилися структури, у яких головний член виражений дієсловом наказового способу 2-ї особи однини та множини, а також 1-ї особи множини: *То стріляй, стріляй, все заразом рішиться, то ліпше, ніж з поломаною долею жити.* [4: 29], *Йди, хоча могли б разом і пообідати.* [4: 38], *Дай своє тіло...* [4: 42].

Неозначено-особові речення відзначаються тим, що дійова особа в них мислиться неозначено, чітко не окреслено, а тому головний член виражений дієсловом у формі 3-ї особи множини теперішнього чи майбутнього або минулого часу дійсного способу. Стилїстична особливість уживання цих речень у романі полягає в тому, що через неозначеність суб'єкта (суб'єктів) дії, увага максимально зосереджується на самій дії. Наприклад: *Проказали те коротке слово й замовкли. Мовчали довго.* [4: 30], *Сорочку родині мою показали.* [4: 34].

Неозначеність особи в них зумовлена ситуативно. Суб'єкт дії може бути відомий мовцеві, але він свідомо його не називає: *Стояли ще там і щось балакали.*[4: 38], або суб'єкт дії може бути невідомий ні мовцеві, ні співрозмовникові: *Циганом прозивали.* [4:29],*Ще прозивали їхню родину Саратовці.*[4: 13].

У неозначено-особових реченнях предикат може вказувати на дію, що стосується багатьох осіб, перелік яких або зайвий, або не можливий. Наприклад: *Чекали приїзду, точніше, приходу молодого, бо ж з одного села, звісно, разом з весільним супроводом, а після короткого спільного застілля, як годилося, мали рушати на вінчання. До того обряду, до того, як піднімуть над головами наречених корони й благословить батюшка на довге й щасливе життя, кричати «Гірко!» не годилося, то й не кричали.* [4: 26], *Через два дні після Василюшиного весілля хлопця знайшли у їхній річці Мережці з каменем на шиї.*[4: 13].

Неозначено-особові речення можуть виступати й у функції вставних речень, наприклад: *Казали, назад вернутися.* [4: 23]. У будь-яких реалізаціях неозначено-особові речення підкреслюють факти, події чи процеси, а суб'єкт дії залишається невизначеним, бо вказівка на нього з погляду мовця є несуттєвою.

Узагальнено-особових речень як окремого різновидув романі Володимира Лиса не засвідчено.

Безособові речення в дослідженому нами тексті становлять найбільшу функціональну групу, так, головний член у них може бути виражений безособовими дієсловами: *І полотніє.*[4:6],*Десь під ложечкою занило.*[4:25]; *Натомість солодко замлоїло у грудях.*[4: 6], заперечним словом *нема* (немає): *Бо ж письма нема.* [4: 6],– *Немау нас іншого виходу.*[4: 12]; інфінітивом: *Відпустити коня й іти пішки до міста?*[3: 32]; прислівником з дієсловом зв'язкою: *І йому стало смішно.* [4: 32], *Надворі було доволі прохолодно.*[4: 25].

Невеликою частотністю вживання відмічаємо номінативні речення, у яких автор намічає контури картини, які читач «домальовує» відповідно до своєї творчої уяви: *Чудна жінка.* [4: 7], *Чужий чорний котисько.* [4: 8], *Мамин зойк.* [4: 33], *[Гудзики величезні, чавунні], затерплі пальці...*[4: 16].

Отже, функціонування експресивно-насичених односкладних речень збагачує стилістичні можливості мовної художності Володимира Лиса, творить емоційно-напружені контексти та неповторний ідіостиль письменника.

Це дослідження торкалося лише одного боку виявлення майстерності Володимира Лиса як художника слова. Чекають дослідження інші синтаксичні особливості цього видатного майстра.

Література

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник]. К. : Либідь, 1993. 368 с. **2. Горяний В.Д.** Синтаксис односкладних речень : [посібник для вчителів]. К.: Радянська школа, 1984.

184 с. **3. Дудик П.С.** Односкладні речення // Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За загальною редакцією І.К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1972. 514 с. **4. Лис Володимир** Століття Якова. Харків: Клуб «Сімейного дозвілля», 2010. 189 с.

Шершій Інна Олександрівна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н. В. Піддубна

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ НОВОТВОРИ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРА МИХАЙЛОВИЧА ТЮТЮННИКА

Індивідуально-авторські (оказіональні) новотвори постійно перебувають у фокусі наукових зацікавлень дослідників. Фіксація й аналіз таких інновацій становлять важливе та перспективне завдання з погляду лексикографії, лінгвостилістики, словотвору, психолінгвістики та ін. [1, с. 209].

Індивідуально-авторський словотвір – потужний засіб емоційного увиразнення поетичного мовлення, невичерпне джерело збагачення лексики української мови [2, с. 16-23].

Предметом цього дослідження стали структурно-семантичні та граматичні особливості індивідуально-авторських новотворів, особливості їх функціонування у творчості Григора Тютюнника.

Поява оказіональних та потенційних лексичних одиниць зумовлена суто індивідуальними та психолінгвістичними факторами. Вони допомагають донести до реципієнта задум письменника, авторську комунікативну інтенцію, породжують у читача широку гаму асоціацій.

Григій Тютюнник – один з тих, хто використовував у своїй творчості індивідуально-авторські новотвори. Ідіостиль Григора Тютюнника, як підтверджують спостереження В. Калашника над мовою оповідання «Холодна м'ята», надто багатий на фольклорну символіку, зокрема в системі тропів, однак епітети, порівняння, метафори живописця правди, як назвав талановитого прозаїка Олесь Гончар, завжди своєрідні, індивідуально конотовані, позначені притаманною письменникові світлою зажурою, щемливою бентегою, щирістю образно втілених людських почуттів [3, с.85].

Новотвори Григора Тютюнника свідчать про його високу мовну майстерність. Неолексеми породжують експресію ліричності, урочистості, гумору й сатири, слугують основою для виникнення різноманітних стилістичних фігур і є потенційним джерелом збагачення словникового складу української мови.

Унаслідок суцільної вибірки з творів Григора Тютюнника було обрано індивідуально-авторські новотвори, що мають структурно-семантичні й граматичні особливості.